

PREREGUISITIES OF ORIGIN AND DEVELOPMENT OF SPORTING MOVEMENT “SOCKIL”

Andriy LEONENKO

Sumy State pedagogical University named after A.S. Makarenko

The article reveals the maintenance of Sockol's Movement and it interprets its modern development.

СИМВОЛІКА ГІМНАСТИЧНО-ПОЖЕЖНОГО ТОВАРИСТВА “СОКІЛ”: ВИТОКИ І ГЕНЕЗА

Андрій СОВА

Львівський національний університет імені Івана Франка

Друга половина XIX століття в слов'янських країнах характеризувалася появою національних спортивних товариств, які відіграли помітну роль в суспільно-політичному та культурному житті слов'ян. Поява сокілства була зумовлена реаліями того часу. У липні 1862 року Мирослав Тирш разом зі своїми сподвижниками заснував перше чеське національне товариство “Сокіл”. Згодом виникає таке ж товариство в Болгарії під назвою “Соколу”. Використовуючи засоби фізичної культури, сокілство пробуджувало серед слов'янських народів національну свідомість, сприяло вихованню фізично сильного і морально здорового покоління. Тому, швидко здобуваючи прихильників, такі товариства виникають і в інших слов'янських країнах. Вже у 1863 році засновано товариство “Словенський Сокіл” у Словенії, тоді ж утворено “Сокіл” в Хорватії в Загребі за участю Милутина. У 1867 році “Сокіл” виникає і у поляків, зокрема у Львові, що започаткувало польський сокілський рух в цілому. Про могутність товариств “Сокіл” свідчить те, що в XIX ст. тільки чеський “Сокіл” нараховував 600 тис. чол. [4, с.2940].

“Сокіл” виникає також і в українців. До цього великих зусиль приклали громадські діячі Володимир Лаврівський та Василь Нагірний. В липні 1892 року проведено перші загальні збори засновників товариства, де виникла дискусія щодо назви українського товариства. Було запропоновано три назви: “Лев”, “Січ” та “Сокіл”. Остання набрала найбільше підтримки [1, с.6] і була затверджена, як назва українського товариства, також було затверджено статут для майбутнього українського руханкового товариства. Статут затверджено Міністерство внутрішніх справ у Відні 26 липня 1893 р. (ухвала № 18026) та в Київському землістві 3 серпня 1893 р. (ухвала № 62383) [16, арк.1]. 11 лютого 1894 року відбулися перші загальні збори конституйованого товариства.

За час свого існування з 1894 по 1939 рр. українська сокілська організація на території Східної Галичини створила ряд секцій, зокрема: гімнастичну, музичну, танцювальну, вокальну, прапорову, організаційну та інші, широко пропагувала серед молоді різні види спорту, як: бокс (боротьба на кулачки), боротьбу (дужання), лижний спорт (санний спорт), плавання (пливацтво), футбол (копаний м'яч) та інші. В своїй діяльності

сокільський рух широко використовував атрибутику – прапори, печатки, емблеми, відзнаки, однострої, нашивки.

Важливими атрибутами товариства “Сокіл” були прапори. Вже в статуті товариства від 1892 р. у параграфі 34 зазначалося: “Знамя товариства є руский лев, поклик “бодрімся” [16, арк.7]. Активний діяч організації “Сокіл”, який брав участь у розробці прапорів і відзнак, Мирон Федусевич щодо зображення на прапорах зазначав: “... дозволена повна свобода однак з увагою на естетичну цілісність в вигляді прапора”, а також “... як знак на самих прапорах побіч Льва, який мусить мати синє поле, можемо уживати рівно як гербів міст, які є осідками даних товариств або гербу шляхти, яка заселює якое село, малюнків наших гетьманів, королів, князів або в кінці зображення козацьких клейнодів” [15, с.4]. М.Федусевич не виключав і те, що на прапорах з обох боків можуть бути зображені лише візерунки і написи, а колір полотнища може бути довільним [15, с.3].

Сокільський прапор, як правило, виготовляли з вовняного або шовкового полотнища певних розмірів. В правильнику зазначалося, що довжина вовняного полотнища має бути 180 см, ширина 130 см і відповідно шовкового полотнища 200г150 см. Нижній кут полотнища закінчувався золотою китицею довжиною 14 см. Від полотнища залежали і розміри образів: 53г42 см для вовняного полотнища, 70г54 см – шовкового. Кожний образ був обшитий довкола шовковою (золотою) лямівкою. Держак прапора увінчувався золотистою кулею, над якою була фігура золотистого сокола в польоті або вістря списа. Довжина держака була 380 см для вовняного, та 420 см для шовкового прапора. Полотнище до держака (червоного кольору) прикріплювалося червоною герасівкою. Крім того, до прапора кріпилися синя і жовта стрічки. Довжина стрічок дорівнювала 150 см, ширина 8 см. Закінчувалася стрічка золотою торочкою довжиною 5см [9,с.5]. На синій стрічці жовтими буквами були зроблені написи сокільських гасел (наприклад, “Бодрімся!”). На жовтій стрічці напис синіми буквами “Сокіл в ...” (замість крапок – назва місцевості). Також зазначалася дата виготовлення прапора. Розміри полотнища, образів і держака не завжди були сталими і в багатьох випадках залежали від ціни прапора [8,с.4].

На сокільських прапорах зображали українських гетьманів – Б. Хмельницького, І. Мазепу, рідше письменників і поетів, траплялися також зображення канонізованих святих Володимира та Ольги. На прапорі “Сокола-Батька” (назва товариства у м. Львові) був зображений св. Михаїл. Цей прапор виготовили і посвятили лише в 1911 р., хоча роботи над його проектом тривала не один рік. В 1910 р. Олександр Зінов’єв, який перебував у той час на мистецьких студіях у Парижі, за 225 франків виконав ескізи двох сторін прапора. На засіданні 9.02.1911 року старшина “Сокола-Батька” затвердила ці ескізи прапора з деякими поправками, біля голови св. Михаїла був ясний крут, а не кругова площа, і напис не був коло голови, а біля ніг святого Михаїла по обох боках [2,с.6]. В Ліонській фірмі *Dalget* виготовили зображення лева і святого Михаїла на шовковій тканині. Прапор був зроблений з дуже високою якістю. Показовим є те, що на посвячення прапора, яке відбулося у неділю 10 вересня 1911 року о 10год. 15 хв., на площі “Сокола-Батька” було передано стрічки від українців з Києва та українців з Північної Америки.

Кожен осередок організації “Сокіл” прагнув мати свій прапор. Це бажання виконати не було легко, оскільки деякі осередки налічували невелику кількість членів, а ті в свою чергу не могли зібрати потрібних коштів для замовлення прапора. Однак, незважаючи на усілякі труднощі, кількість прапорів з кожним роком зростала. Так, за даними звіту 1912/1913 рр., який подала організаційна секція “Сокола-Батька”, в Східній Галичині нараховувалося 128 прапорів [6,с.135]. Також сокільські організації у своїх святкуваннях використовували національні синьо-жовті прапори.

Крім прапора, сокільські організації використовували у своїй діяльності різноманітні відзнаки. Взагалі, з 1894 по 1939 рр. організація “Сокіл” видала багато відзнак, які набули великої популярності та широкого розповсюдження серед членів. Соколом Гайдучок нараховує близько 19-ти різних сокільських відзнак [3, с.52]. Були серед них і звичайні відзнаки, які носили члени товариства кожний день, а були і ювілейні відзнаки. Останні заслуговують великої уваги. В 1914 році за задумом Івана Забейського інженер Роман Грицай створив відзнаку для Шевченківського здвигу, який відбувся 28 червня 1914 року у м. Львові. Відзнака мала форму трикутника, який мав на боках півкруги. В цих півкругах були поміщені букви: “СБ”, “УСС”, “СТУ”, тобто відповідно – “Сокіл–Батько”, “Український Січовий Союз” та “СТ “Україна». В середині трикутника був напис “Шевченковий здвиг 1914, 28.VI”. Ця відзнака випущена у Відні друкованим “Сокола–Батька” та “Українського Січового Союзу”. Тираж, як на той час, був досить великим – 10000 з білого металу і 100 штук з міді [3, с.50]. Форму трикутника було взято для того, щоби кожен, хто чіпляв відзнаку до одягу, міг обернути її так, щоби напис його товариства була зверху. В 1917 і 1918 роках накладом “Вістей з Запорожа” друкований орган “Сокола–Батька”) у Відні були випущені відзнаки під назвою “Собора Україна”. Автором відзнак був Юліан Буцманюк [3, с.50]. В 1934 році з нагоди 40-ліття організації “Сокіл” у м. Львові було розроблено Павлом Ковжуном три типи відзнак. Ці ювілейні відзнаки члени організації мали носити в майбутньому на всіх сокільських святах і імпрезах на лівій частині грудей [14, с.13].

Щодо металевих відзнак, то досить проблематичним питанням є визначення авторства, тиражу і місця випуску. Друкований орган українського сокільства у 1928 році стверджує, що у 1927 році було випущено 4350 більших і 1000 менших сокільських металевих відзнак [11, с.21]. Що це за відзнаки-можна тільки здогадуватися, бо їхній вигляд не поданий.

Металеві відзнаки соколи носили на одностроях кавового кольору (сорочка – синього кольору), який був розроблений за проектом Володимира Гнаткевича і прийнятий загальною “Сокола” 23 лютого 1894 року, а 11 березня 1894 року затверджений загальними загалними зборами. Пізніше, від 12 жовтня 1905 року, коли головою “Сокола–Батька” був Альфред Будзиновський, старшина організації запроваджує однострій сірого кольору. В 1923 році були зроблені ще деякі зміни у сокільському однострою. Придбання одностроїв не було такою простою справою. До 1913 року з 32717 членів організації сокільські однострої мали 868 членів, членів в одностроевих шапках і лент було 7454, а лише в лентах 5543 чол. [6, с.135]. Щодо сокільських лент, то вони були запроваджені на початку 20-го ст. С. Гайдучок твердив, що поширення лент припадає на 1895 р., коли з’являється велика кількість осередків “Сокола” по селах усієї Галичини [1, с.27]. Ленти носили через праве плече і зав’язували на вузол з лівого боку над стегном. Кожен лент члени організації “Сокіл” мали стяжки, які пришивалися зліва на верхньому краї. По розмірах кольору стяжок можна було встановити з якої місцевості той чи інший член організації, і яке місце він займає в ієрархії.

Товариство “Сокіл” мало також емблему, яка змінювалася і удосконалювалася з часом. На ранніх етапах існування емблемою було зображення сокола в польоті і з написом в кігтях. Він, як емблема, часто зустрічався на документах організації “Сокіл”, друкованому матеріалі, на відзнаках, друкованих виданнях, листівках та концертних програмках. В 1907 році з’явилася на взірець хорватської модернізована велика емблема товариства [7, с.36]. Емблема мала такий вигляд: у схематичному щиті з горизонтальною ділянкою (синій колір) з лівого верхнього кута у правий нижній проходить краплена лінійка (жовтий колір). В центрі щита напис: “Сокіл”, щит обрамлений рослинною

віньеткою. Зверху над щитом сокіл з розпростертими крилами, голова повернена уліво. В 20–30-х рр. з'являється ще кілька варіантів цієї емблеми. В 1928 році на сторінках “Сокільських Вістей” з'явилася сокільська емблема, яка мала вигляд готичного щита з зображенням сокола в польоті, голова сокола повернута уліво. У кігтях сокіл тримав гантелю, під зображенням напис “Сокіл” (букви своєрідно переплетені), з гілками кетягами червоної калини [10, с.16]. Варто згадати ще одну пам'яткову емблему, яка мала вигляд щита, на якому поміщений сокіл з розпростертими крилами, голова сокола повернена вліво. У кігтях сокіл тримав кетяги і гілки червоної калини, а також п'ять букв “Сокіл”, які були переплетені між собою, причому “С” і “Л” утворюють коло [12, с.1]. 30 грудня 1936 року старшина “Сокола-Батька” впровадила спеціальну металеву відзнаку для соколів, на якій була поміщена ця емблема [13, с.3].

Крім емблеми, члени організації “Сокіл” використовували нашивки, які пришивалися посередині грудей на футболку. Вигляд нашивки був такий: на білому фоні виткані, пов'язані з собою букви слова “Сокіл”, при чому “С” і “Л” утворюють круг. Діаметр нашивки становив 65 мм. Цей знак був створений 1928 року завдяки Н. Яцеву. Була ще одна нашивка, яка використовувалася у 1927 році, а саме: на темному фоні жовті гантелі навхрест, а на перехресті жовта буква “С”. Широко застосовувалася нашивка, створена 1928 року [3, с.52].

Серед атрибутів сокільської організації належить відзначити також сфрагістичний матеріал, за яким можна простежити стан і умови розвитку товариств “Сокіл”. Печатки мали різні форми: круглі, еліптичні, еліптичні зі зрізаними краями. Найбільшого поширення набули печатки круглої форми. Печатки з'являються у документах товариства “Сокіл” вже через місяць після його офіційного заснування. З часом у текстовій частині додається зображення сокола в польоті з гантелею в кігтях. Цікавим моментом є те, що на теренах Східної Галичини не зустрічається тризуб на сокільських печатках, а в закордонних осередках українського “Сокола” тризуб був присутній. Наприклад, на великій і малій печатці Союзу українського сокільства за кордоном зображення сокола вже без гантелей художньо вписане в тризуб [7, с.36]. Це символізувало вірність українського “Сокола” ідеям української самостійної держави.

Будь-які святкування та виступи українських соколів супроводжувалися виконанням сокільського гімну “Соколи, соколи, вставайте в ряди!”, який скомпонував у 1901 році Ярослав Вінцовський (псевдо Ярослав Ярославенко) [5, с.31].

Використання різного роду атрибутики товариствами “Сокіл” не завжди сприймалося позитивно з владою. Особливо це проявилось в міжвоєнний період, коли польська адміністрація чинила перешкоди діяльності українського сокільства. Однак “Сокіл” за свою діяльність на теренах Східної Галичини створив дуже цікаву і унікальну символіку. Про це свідчать прапори, печатки, нашивки, емблеми, однострій та гімн.

Сьогодні, коли є і з'являється безліч організацій, товариств, клубів, гуртків, дослідження символіки українського товариства “Сокіл” кінця XIX–першої половини XX ст., крім суто наукового значення, має ще й практичну вартість. Тому вивчення, описання й аналіз сокільської атрибутики дозволить розумно використати історичні досвід на сучасному етапі розбудови державності України.

Література:

1. Боберський І. Українське сокільство (1894–1939). – Львів: Накладом “Сокола-Батька”, 1939. – 16с.
2. Вісти з Запорожжя. – Львів, 1911. 30 березня.

3. Гайдучок С. Пів століття сокільських видань. – Львів, 1937. – 53с.
4. Жарський Е. і Р. М. Сокіл // Енциклопедія українознавства. Словникова частина. – Париж–Нью-Йорк: Молоде Життя, 1976. – Т.8. – С.2940–2942.
5. Жарський Е. Основи Сокільства. – Львів, 1937.-32с.
6. Календар “Вістий з Запорожжя” на 1914 р. І річник / Упорядники І. Боберський і С. Горук. – Львів, 1913. – 224 с.
7. Круковський О. Емблематика українського спортивного-просвітнього товариства “Сокіл–Батько” у Львові // Друга наукова геральдична конференція (Львів, 19–21.11.1992). Збірник тез повідомлень та доповідей. – Львів, 1992. – С. 34-36.
8. Прапор. Львів, Б.Р.В. – 8 с.
9. Сокілські Вісти ч. 7 //Свобода. 1908.15 жовтня.
10. Сокільські Вісти. 1928. лютий.
11. Сокільські Вісти. 1928. квітень.
12. Сокільські Вісти. 1936. лютий.
13. Сокільські Вісти. 1937. січень.
14. Третій Краєзнавчий здвиг Українського Сокільства з нагоди 40-ліття Сокола-Батька в днях 30 червня і 1 та 2 липня 1934 р. у Львові. – Львів, 1934.-16 с.
15. Федусевич М. Наші прапори // Вісти з Запорожжя. – Львів, 1913. 30 квітня.
16. ЦНА України у Львові, ф.312, оп. 1, спр. 1, 16 арк.

SYMBOLICS OF THE SPORTS ASSOCIATION “SOKIL”: THE ROOTS AND THE GENESIS

Andriy SOVA

Ivan Franko National University of L’viv

The article deals with the analysis of the symbols of the Ukrainian association “Sokil” that existed in the Eastern Galicia since 1894 till 1939. Special attention is paid to the flags, rewards, emblems and stamps. Thus the research highlights the most typical attributes of the numerous societies under the general title of “Sokil”.

СПОРТОВІ ВІСТИ» – ЯК ПРЕДТЕЧА ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКОЇ СПОРТИВНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Іван ПАРІЙЧУК

Львівський державний інститут фізичної культури

Актуальність та наукова новизна. Одним із важливих чинників розвитку спорту є різноаспектна діяльність засобів масової інформації. За певних обставини засоби масової інформації слугують швидким інформаційним джерелом, матеріалом